

ETNOMADANIY ALOQALAR SHAROITIDA MILLIY MUSIQA ASOSIDA TALABALARNI MILLATLARARO TOTUVLIK RUXIDA TARBİYALASH

Uspanova Rano Anuarovna,

*O'zbekiston Davlat san'at va madaniyat instituti Nukus filiali San'atshunoslik fakul'teti
«Xalq ijodiyoti» kafedrası o'qituvchisi
millatlararo munosabatlar, bag'rikenglik,*

Ushbu maqolada O'zbekistonda amalga oshirilayotgan millatlararo totuvlik va diniy bag'rikenglik islohotlari xaqida, yosqlarni millatlararo totuvlik ruhida tarbiyalashda milliy musiqa san'atini roli to'g'risidagi ilmiy nazariy muloqazalar o'z aksini topgan. Shuningdek maqolada milliy musiqa san'ati namoyondalarining yosqlarni millatlararo totuvlik ruhida tarbiyalash xaqidagi pedagogik qarashlarini o'rganish, xalq qo'shiqlari, Qoraqalpoq jirov baxshichilik qo'shiqlarining tarbiyaviy ta'sirini talabalar ongiga singdirish orqali, eng yaxshi an'analarimiz va urf-odatlarimiz asosida yosqlarimizni Vatanga va xalqqa muxabbat va sadoqat, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga hurmat bilan munosabatda bo'lish ruhida tarbiyalash muhim ijtimoiy ahamiyatga ega ekanligi yuzasidan atroflicha fikr yuritiladi.

Kalit so'zlar: etnomadaniy aloqalar, milliy musiqa, millatlararo totuvlik, talaba yosqlar, konfessiyalar, millat, irq, elat, vijdon erkinligi, Konstitutsiya, qonunlar, deklaratsiya, milliy – madaniy markazlar, milliy an'analar, madaniyat.

ВОСПИТАНИЕ СТУДЕНТОВ В ДУХЕ МЕЖДУНАРОДНОЙ ГАРМОНИИ НА ОСНОВЕ НАЦИОНАЛЬНОЙ МУЗЫКИ В УСЛОВИЯХ ЭТНОКУЛЬТУРНЫХ СВЯЗЕЙ

Успанова Рано Ануаровна

Преподаватель кафедры «Народное искусство» факультета искусств Нукусского филиала Государственного института искусств и культуры Узбекистана

В данной статье отражены научно-теоретические соображения о реформах межнационального согласия и религиозной толерантности, реализуемых в Узбекистане, роли национального музыкального искусства в воспитании молодежи в духе межэтнического согласия. Также в статье мы изучим педагогические взгляды представителей национального музыкального искусства на воспитание молодежи в духе межнационального согласия, путем привития в сознании учащихся воспитательного воздействия народных песен, каракалпакских песен жиров бахшилик, основанный на наших лучших традициях и обычаях. Считается, что большое социальное значение имеет воспитание нашей молодежи в духе любви и верности Родине и народу, уважения к национальным и общечеловеческим ценностям.

Ключевые слова: межнациональные отношения, толерантность, этнокультурные связи, национальная музыка, межэтническое согласие, студенческая молодежь, конфессии, нация, раса, население, свобода совести, Конституция, законы, декларация, национально-культурные центры, национальные традиции, культура.

EDUCATION OF STUDENTS IN THE SPIRIT OF INTERNATIONAL HARMONY ON THE BASIS OF NATIONAL MUSIC IN THE CONDITIONS OF ETHNO-CULTURAL RELATIONS

Usanova Rano Anuarovna

Teacher of the Department of «Folk Art», Faculty of Arts, Nukus Branch of the State Institute of Arts and Culture of Uzbekistan

This article reflects scientific theoretical considerations about the reforms of inter-ethnic harmony and religious tolerance implemented in Uzbekistan, the role of national music art in educating young people in the spirit of inter-ethnic harmony. Also, in the article, we will study the pedagogical views of representatives of the national music art on educating young people in the spirit of inter-ethnic harmony, by instilling the educational effect of folk songs, Karakalpak jiro bakhshilik songs into the minds of students, based on our best traditions and customs. It is considered that it is of great social importance to educate our youth in the spirit of love and loyalty to the Motherland and people, respect for national and universal values.

Key words: inter-ethnic relations, tolerance, ethno-cultural relations, national music, inter-ethnic harmony, student youth, confessions, nation, race, population, freedom of conscience, Constitution, laws, declaration, national-cultural centers, national traditions, culture

Mamlakatimizda millatlararo totuvlik va bag'rikenglikni ta'minlash, do'stlik muhitini yanada yaxshilash, yosqlarni milliy va umuminsoniy qadriyatlariga hurmat ruhida tarbiyalashga alohida e'tibor qaratilmoqda.

Bugungi globallashuv jarayonida jahonda elatlar, millatlar, xalqlar, davlatlar, turli konfessiyalar, madaniyatlar va etnik o'ziga xoslikning har xil ko'rinishlarini kuzatishimiz mumkin. Biroq, xalqaro vaziyat, dunyoni vayron qiluvchi siyosiy mojarolar turli xalqlar o'rtasida qarama-qarshiliklarni ham keltirib chiqarmoqda. Shu boisdan, etnomadaniy aloqalar sharoitida milliy musiqa asosida talabalarni millatlararo totuvlik ruhida tarbiyalash, ular o'rtasida tolerantlikni rivojlantirish va mustahkamlashga bo'lgan ehtiyoj tobora ortib bormoqda. Chunki, millatlararo totuvlik davlatlar, konfessiyalar, shaxslar, millatlar, xalqlar o'rtasidagi o'zaro munosabatlarni va ishonchni mustahkamlashga xizmat qiladi. Jumladan, 1995-yil 16-noyabrda YUNESKO tomonidan Parijda imzolangan "Tolereantlik prinsplari deklaratsiyasi"da "Tolerantlik boshqa dinlar, urf-odatlar, madaniyatlarga bag'rikenglik, o'ziga xosligi va individualligi bilan ajralib turuvchi insonlarga nisbatan bag'rikeng munosabatda bo'lish ekanligi" [1] - alohida takidlangan.

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida O'zbekiston Respublikasining fuqarolari millatidan kat'i nazar O'zbekiston xalqini tashkil etishini, shuningdek, mamlakat hududida yashovchi millat va elatlarning tili, urf-odati va an'alariga hurmat bilan munosabatda bo'lishi belgilab qo'yilgan. [2] "2022-2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning Taraqqiyot strategiyasi"da ham aynan jamiyatda millatlararo totuvlik va diniy bag'rikenglikni ta'minlashga alohida e'tibor qaratilgan. [5]

Millatlararo totuvlik, o'zaro do'stlik rishtalarini yanada mustahkamlash xaqida 2020 yil 29 dekabr kuni O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh. Mirziyoevning Oliy Majlisga navbatdagi murojaatida ham ta'kidlandi. Murojaatnomada 30 iyul – Xalqaro do'stlik kuni munosabati bilan «Do'stlik haftaligi»ni tashkil etish hamda ushbu haftalik doirasida «Do'stlik» xalqaro forum-festivalini o'tkazish taklifi ilgari surildi. Shuningdek, «Xalqlar do'stligi» ko'krak nishonini ta'sis etish xaqidagi tashabbus ham qo'llab-quvvatlandi. «Xalqlar do'stligi kuni»ni nishonlashdan asosiy maqsad insonlar, xalqlar, davlatlar – umuman olganda jamiyatning turli qatlamlari hamda tuzilmalari o'rtasida hamjihatlik, bag'rikenglik, millatlararo totuvlikni mustahkamlash va do'stlik aloqalarini yanada rivojlantirishdan iborat [9]

Bag'rikenglik tamoyillari deklaratsiyasi"ning preambulasida ta'kidlanishicha, "Biz,

Birlashgan Millatlar tashkiloti xalqlari, yosh avlodni urush talofotlaridan muhofaza qilish maqsadida yana bir bor inson huquqlari, inson xayotining qadr-qimmatiga bo'lgan e'tiborini tiklash uchun tolerantlik g'oyalari tayanib, insonlarning birgalikda, yaxshi qo'shnichilik an'analari asosida yashashlarini istaymiz" [7], deyiladi.

“Bag'rikenglik tamoyillari deklaratsiyasi”da “dunyo insoniyatning intellektual va ma'naviy hamjihatligiga tayanishi lozim” deb uqtiriladi. “Inson huquqlari Umumjaxon deklaratsiyasi”da kayd etilganidek, xar bir insonning “fikr, e'tiqod, din” (18-modda) erkinligini ta'minlash zarurligi talab etiladi. Mazkur hujjatning 26-moddasida mamlakatlardagi ta'lim tizimi “barcha odamlar, irq va diniy guruqlar orasida o'zaro hamjihatlik, sabr-bardosqli munosabat va do'stlikni” tarbiyalashi muhimligi belgilab qo'yilgan.

Bilamizki, O'zbekiston axolisi milliy tarkibiga ko'ra ko'p millatli davlatlar qatoriga kiradi. Hozir O'zbekistonda 130 dan ziyod millat va elatlarning vakillari yashaydi.[10]

Tolerantlik, millatlararo totuvlik qon-qoniga singib ketgan xalqimiz azal-azaldan turli millat vakillari bilan og'a-inidek, do'st-birodar bo'lib yashagan. Tabiatan mehr-oqibatli, saxovatpesha xalqimiz sho'rolar zamonida katag'onu quvg'inga uchragan ko'plab millat vakillariga o'z uyidan boshpana berdi, og'ir damlarda bir burda nonini ular bilan baham ko'rdi. Bu o'zbekona fazilatlaridan baxramand bo'lgan koreys, nemis, turk, polyak, yunon, qrim-tatar va boshqa millatlarga mansub kishilarning ko'pchiligi shu elda doimiy qo'nim topdi, xalqimizga xos do'stona munosabatlar bois qaddini tikladi. Ularning zurriyotlari esa shu zaminda tug'ildi, shu erda ta'lim-tarbiya olib voyaga etdi, shu maskanda oilali bo'ldi, obro'-e'tibor qozondi. Ular uchun O'zbekiston xaqiqiy Vatan bo'lib qoldi. [10]

Xaqiqatdan ham biz turli millat vakillarining (rus, tatar-boshqird, turkman, tojik, arab, koreys, nemis, turk, polyak, yunon, qrim-tatar) madaniyat, urf-odat, an'analari mamlakatimizda keng nishonlanadigan “Navro'z”, “Mustaqillik”, muhim sanalarga bag'isqlangan ommaviy bayram tadbirlarida “Sudarushka”, “Al-Arabiya”, “Quyosh” kabi milliy madaniyat markazlari koshida tashkil etilgan milliy-etnografik guruqlar chiqislarida ko'ramiz.

Respublikamizda “O'zbekiston – umumiy uyimiz”, “Vatan yagonadir, Vatan bittadir”, “Qudratimiz – birlik va hamjihatlikda” kabi shiorlar ostida o'tayotgan festivallar ham talaba yosqlarni millatlararo totuvlik, hamjihatlik ruhida tarbiyalashda bevosita xizmat qiladi.

Alohida e'tirof etish lozimki, ta'lim-tarbiya tizimining barcha bosqicqlarida millatlararo totuvlik nima, uning asoslari va g'oyalari nimalardan iborat, milliy musiqa, san'at va madaniy aloqalar, din va davlat munosabatlari qanday bo'lishi kerak, inson va e'tiqod, sog'lom e'tiqod asoslari bo'yicha yosqlar, xususan, talabalarda zamonaviy, ilmiy asoslangan, milliy va umumbashariy qadriyatlarga tayangan bilim va ko'nikmalar majmuini shakllantirish bugungi kunning muhim ijtimoiy vazifalaridan hisoblanadi.

Bilamizki, dunyoviy davlatchilik millatlararo totuvlik tolerantlik g'oyalari tayanadi. Zamonaviy XXI asr takomilini tolerantlik tafakkurisiz tasavvur etib bo'lmaydi. Chunki, tolerantlik tafakkuri millatlar, elatlar, xalqlar, madaniyatlar, qarasqlar, mafkuralar xilma-xilligi sharoitida ularning o'zaro hamkorlik va bir-birini qabul qilish, tenglik va hurmat asosida yashash tartibi va jarayonlarini bildiradi.

Hozirgi davrga xos bo'lgan turli mafkuraviy ziddiyatlarning kuchayishi inson sog'lom tafakkuriga, uning mafkuraviy jihatdan ogoqligiga, milliy manfaatlar asosida qurilgan g'oyalarni shakllantirishga bo'lgan ehtiyojini kuchaytiradi. Demak, demokratik jamiyat qurish sharoitida yosqlarning tolerantlik tafakkurini shakllantirish masalasini milliy g'oya va mafkura, milliy manfaatlar, davlat ahamiyatiga molik vazifalar qatoriga kiritish to'g'ri bo'ladi.[7]

Shu nuqtai nazardan etnomadaniy aloqalar sharoitida milliy musiqa asosida talabalarni millatlararo totuvlik ruhida tarbiyalash, dunyo xalqlari o'rtasida do'stlik, birodarlik aloqalarini mustahkamlash muhim ijtimoiy pedagogik ahamiyat kasb etadi.

Musiqa inson ruhiyatini tetiklashtiradi. Yaxshi musiqa tinglar ekansiz kalb tug'yonini sezasiz. Ma'naviy meros, milliy va umuminsoniy kadriyatlar, xalqimizning boy musiqiy

merosiga qaratilgan yuksak e'tibor natijasida yosqlarga musiqa san'ati orqali xar bir millatning milliy merosi va uning etuk namoyondalari xayoti va ijodiy faoliyatini o'rgatish, musiqiy ta'lim samaradorligini oshirish imkoniyatlarini kengaytirmoqda. Albatta milliy san'atimiz o'zining tarixiy rivojlanishi jarayonlarida sinovli davrlarni, tarixning barcha bosqicqlarini bosib o'tganligi hech kimga sir emas.

Ma'lumki, xar bir hududining o'ziga xos musiqiy fol'klori serqirra ko'rinishlari bilan mavjud bo'lib, u asosan xalq orasida keng tarqalgan "Buxorcha", "Xorazmcha", "Qorakolpoqcha milliy qo'shiqlar" Farg'ona vodiysining musiqa ijrochiligi va hofizlik san'ati, ashula va raqs turkumi bilan mashhurdir.

Sultonali Mannopovning "Farg'ona vodiysi milliy san'atimizga beshik bo'lgan yurt" nomli internet maqolasida xalqning etnik joylashishi, yashash sharoitlari, turmush tarziga qarab ularning turlicha madaniy rivojlanish davriga asoslanib maqom yo'llari va bastakorlik san'ati ijrochilik uslublari o'z o'rnini topganligi to'g'risida fikr yuritilgan. Xalq san'atining bilimdoni ustoz Yusufjon qiziq Shakarjonov: "Milliy musiqa san'atimiz bamisoli bir daraxt bo'lib, uning tomiri Xorazm, tanasi Buxoro, mevalari Farg'onadir", - deb ta'riflagan ekanlar. [9]

Mamlakatimiz tom ma'noda millatlararo bag'rikenglikning tarixiy merosxo'ri sifatida jaxon hamjamiyatida e'tirof etilmoqda. Insoniyat tarixiga nazar tasqlasak, qaysi jamiyatlarda axillik, birodarlik, o'zaro hamjihatlik joriy bo'lsa, taraqqiyot, ravnak va el osoyishtaligi-yu xalq farovonligi hukm surgan. Aksincha, qay bir jamiyatda murosasizlik, o'zaro xusumat kuchaysa, bunday jamiyatlarda urush va mojarolar avj olgan, yurt vayron, el parokanda bo'lgan.

Tarixiylik tamoyiliga asoslanib aytishimiz mumkinki, XVIII asrga Buxoroning "Shashmaqom"i (olti maqom) "Buzruk", "Rost", "Navo", "Dugoh", "Segoh", "Iroq" maqomlari o'zining nasr va mushkilot qismlari bilan rivojlangan bo'lsa, Xorazmning 6,5 maqomi aytim va chertim yo'llari bilan ijro etib kelingan. Farg'onaning "Chormaqom"i, (To'rt maqom), Dugoh Husayniy "Chorgoh" "Shaxnozi Gulyor", "Bayot" kabi xalqning avloddan-avlodga o'tib kon-koniga singib ketgan san'at asarlari yosqlarni tolerantlik ruhida tarbiyalashda asos bo'lib xizmat qiladi. Bu san'at asarlarining xar biri betakror hamda bir qancha asarlarni o'zida mujassamlashtirish xususiyatiga ega bo'lgan turkumlardir.

Tadqiqotlarning ko'rsatishicha, milliy musiqa san'ati namoyondalarining yosqlarni millatlararo totuvlik ruhida tarbiyalash xaqidagi pedagogik qarashlarini o'rganish, xalq qo'shiqlari, Qorakolpoq jirov baxshichilik qo'shiqlarining tarbiyaviy ta'sirini talabalar ongiga singdirish orqali, eng yaxshi an'analimiz va urf-odatlarimiz asosida yosqlarimizni Vatanga va xalqqa muxabbat va sadokat, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga hurmat bilan munosabatda bo'lish ruhida tarbiyalashga erishamiz.

Bilamizki, musiqiy qadriyatlarda xalqlarning turmush tarzi, til madaniyati, turli an'analari, urf-odatlari, mahalliy xalqqa tegisqli milliy an'analari aks etgan bo'lib, unda turli millat vakillarining o'z hududiga xos bo'lgan musiqiy bezaklari, ko'chirimlari, cholg'u ijrosi, hofizlik an'analari, kuylash uslublari bilan ijro maktabini o'zida mujassam etgan sirli oxanglar yordamida talaba yosqlarda dunyoviy va diniy bag'rikenglik, o'zga din va millat vakillariga ehtirom, o'zga madaniyatlarga, milliy boylklarga hurmat bilan qarash, sabr-toqatli bo'lish, do'stlik munosabatlarini o'rnatish, oila va jamiyatda bardosqlilik sifatlarini ko'rsatish, birodarlik, hamdardlik, hurfikrlilik, sadokat, boshqalarni kamsitmaslik, xatolari ustidan kulmaslik, xo'rlamaslik, o'z kuchiga ishonch, tincqlik va totuvlikni qadrlash, insonlarni barqarorlikka safarbar eta olish kabi ko'nikmalarni tarbiyalashga qaratilishi bilan xarakterlanadi.

Birgina misol qilib o'zbek millatiga mansub xalqlarning milliy qadriyatlari tarkibida eng qadimgi davrlardan bosqlab xar doim tolerantlik, xususan, madaniy va diniy bag'rikenglik, millatlararo totuvlik tushunchalari mavjud bo'lib, ular quyidagi masalalarni o'z ichiga qamrab olgan:

– insonlarga ularning yoshi, millati, irqi, jinsi, moliyaviy axvoli, nasl-nasabidan kat'i nazar bir xil munosabatda bo'lish;

– atrofida nisbatan hurmatda bo'lishni inson madaniyati va tarbiyalanganligining muhim belgisi sifatida baxolash;

– “komil inson” tushunchasi doirasiga uning keng fe'lliligi, o'zgalarga yaxshi munosabat ko'rsata olishi, boshqa dinlar va urf-odatlarini hurmat qilishga tayyorligini kiritish;

– tarixiy jarayonlarda xar vaqt o'zga madaniyatlar, milliy urf-odatlarining eng yaxshi tomonlarini milliy madaniyat zamiriga singdirish.[7]

Mazkur kadriyatlar umuminsoniy kadriyatlar bo'lib, musiqiy-nazariy bilimlar, og'zaki ijro an'analari, milliy mumtoz oxanglardagi ustoz-shogirdlik an'analari, cholg'u turlari, ijrochilik maxoratlarini, bastakorlik maktablari, jaxon andozasidagi turli janrlardan tarkib topgan asarlarni bastalay olishi va ularni maxorat bilan ijro etib dunyo tsivilizatsiyasiga munosib hissa qo'shib borayotganligi bilan milliy madaniyatimizni yanada boyitib boradi.

Shuningdek milliy qo'shiqlari talaba yosqlarda eng yaxshi insoniy fazilatlar: vatanparvarlik, mehnatga muxabbat, odamlarga ishonch, do'stlarga sadokat tuyg'ulari va uning o'z-o'ziga nisbatan talabchanligini shakllantiradi. Aslini olganda milliy qo'shiqlar yosqlar uchun ilk tarbiya darsligi, ma'naviy-axloqiy boyliklarning bitmas-tuganmas xazinasidir

Xulosa qilib aytganda millatlararo totuvlik tincqlik va barqarorlikning, taraqqiyotning asosiy kategoriyalaridan biri sanaladi. O'zbekiston er yuzidagi turfa xil madaniyatlar gullab-yashnayotgan mamlakatlardan biri ekanligi yosh avlodsha faxr-iftixor, g'urur tuyg'usini bag'isqlaydi. Aslini olganda ko'p millatlilik va ko'p madaniyatlilik – bu bizning milliy boyligimiz O'zbekistonni o'z Vatani deb bilib, uning taraqqiyoti yo'lida fidokorona mehnat qilayotgan turli millatga mansub yurtdosqlarimizning xar biri, shubxasiz, buni teran his qiladi, anglaydi. Yurtimizda millatlararo va davlatlararo totuvlikni yanada mustaxkamlashga qaratilgan yangi g'oya va tashabbuslarning paydo bo'layotganligi talaba yosqlarimizda do'stlik va hamjihatlik qo'rg'onining yanada mustaxkamga xizmat qilishi shubxasiz.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1.O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. – T: O'zbekiston, 2023. –<https://lex.uz/uz/docs/-6445145>

2.O'zbekiston Respublikasining “Ta'lim to'g'risida”gi Qonuni. –

QHMMB, 24.09.2020. 03/20/637/1313-son. <https://lex.uz/uz/>

3.O'zbekiston Respublikasining 2016-yil 14-sentabrdagi “Yosqlarga oid davlat siyosati to'g'risidagi” O'RQ – 406-son Qonuni. <https://lex.uz/uz/>

4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 17-noyabrdagi “O'zbek milliy maqom san'atini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi PQ – 3391 Qarori. <https://lex.uz/uz/>

5.O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 6 iyuldagi PF-165-son «2022–2026 yillarda O'zbekiston Respublikasining innovatsion rivojlanish strategiyasini tasdiqlash to'g'risida»gi Farmoni, 06/22/165/0615. <https://lex.uz/uz/>

6.1995-yil 16-noyabrda YUNESKO tomonidan Parijda imzolangan “Tolerantlik prinsplari deklaratsiyasi”

7.Kushakova G.E Yosqlarda tolerantlik tafakkurini shakllantirish texnologiyasi. (Oliy ta'lim muassasalari misolida) P.f.b.f.d (PhD) ilmiy darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiya. Toshkent 2020

8.Mannopov, S. (2004). Uzbek folk music culture.(Study guide) Tashkent. New Age Generation

9.<https://uza.uz/uz/posts/>

10.<https://www.google.com/>